

MARINA ABRAMOVIĆ

Nou hier sta ik dan. Voor het eerst mag ik vanaf deze plek het woord tot u richten. Ik ben dankbaar dat ik hier mag staan. Dankbaar dat we elkaar hebben gevonden, de Dominicus en ik. Ik hoop aan het begin te staan van een mooie geschiedenis met deze kerk en haar mensen.

Dankbaar omdat de vrees en de nervositeit die de gedachte aan deze toespraak in de afgelopen weken bij me opriepen, ervoor hebben gezorgd dat ik wat kilo's ben kwijtgeraakt. Tegelijk herinnerde ik me een onderzoek uit mijn studententijd in Nijmegen. Ronald Grimes, een Canadese professor in de Ritual Studies, had mensen bevestigd op hun herinnering aan de preek in een katholieke mis. Wat bleek? De bezoekers herinnerden zich nauwelijks *wat* de priester had gezegd, maar ze herinnerden zich heel duidelijk *hoe* hij had gesproken: energiek, bedachtzaam, aarzelend of streng en hoe hij had bewogen, wat voor gebaren hij had gemaakt. Toen dacht ik: als ik nou heel langzaam en beheerst deze appel opeet, dan maakt het verder niet uit wat ik tegen u zeg. En u zult deze toespraak niet gauw vergeten. Het is in elk geval een bevrijdende gedachte.

(...)

Ik verkeer trouwens in goed gezelschap. Verschillende van de profeten in de Bijbel hadden ook last van plankenkoorts, performance-angst. We lezen er zojuist over bij Mozes. "Ze zullen me niet geloven", brengt hij in tegen de opdracht om namens God tot de Israëlieten te spreken. En: 'Ik heb geen talent voor spreken in het openbaar.' Waarom ik? Kies wie u maar wilt, maar niet mij.

Dit fragment roept bij mij niet alleen sympathie op voor Mozes, maar ook sympathie voor God die, zo lijkt het, zich nog een beetje moet oriënteren op de menselijke conditie. Als Mozes voor de 4^e keer bezwaar maakt, gaat God overstag. Alsof Hij zegt: je hebt gelijk, jij hebt een lichaam. Jij weet van de grenzen daarvan. Ik niet. Toch werd juist dat lichaam, dat van de stotterende Mozes, profeet.

(...)

Net als Mozes, staan meer bijbelse profeten niet bepaald te trappelen om Gods woord te verkondigen. Ook Jeremia sputtert flink tegen. "Nee, mijn God! Ik kan het woord niet voeren, ik ben te jong." En Jona die weigert gewoon. Nadat God hem roept, gaat hij aan boord van een schip om mee te varen naar de stad Tarsis. Weg van God. Zoek maar iemand anders! Maar toch gaan ze uiteindelijk allemaal overstag. Ze verkondigen Gods woord, en doen dat niet altijd zachtzinnig. Profeten choqueren, provoceren. Ze zijn niet bang de boel stevig op te schudden.

In die zin heeft de Servische kunstenaar Marina Abramovic – die ik voor vanochtend als profeet heb gekozen – wel iets weg van de bijbelse profeten. Ook zij choqueert en provokeert. Toen ik studeerde aan de Theaterschool hier, in Amsterdam, was ze voor mij zowel een inspirerend, maar ook afschrikwekkend en confronterend voorbeeld.

De eerste performance die ik van haar zag was een imitatie van haar werk 'Lips of Thomas' waarin ze naakt aan een tafel zit terwijl ze langzaam een liter honing naar binnen werkt, gevolgd door een liter rode wijn. Daarna snijdt ze langzaam en beheerst een stervorm in haar buik met een scheermesje, slaat ze zichzelf totdat ze geen pijn meer voelt en gaat ze vervolgens op een groot blok ijs in de vorm van een kruis liggen, met boven haar een verwarming die ervoor zorgt dat de wond op haar buik blijft bloeden. Dit alles duurde ruim anderhalf uur. Ik was verbijsterd. Hoe durft ze het publiek zo te tergen... Het wekte mijn interesse en ik verdiepte me een tijdje in haar werk.

Ik heb haar nooit live gezien, maar op videoregistraties zag ik haar in hoge snelheid een mes tussen haar uitgestrekte vingers steken, waarbij ze zichzelf af en toe per ongeluk raakte. Ik zag haar met een man een gespannen boog vasthouden. De pijl in die boog was op haar hart gericht. Als de man zou loslaten, dan zou de pijl haar doorboren. Ik zag Abramovic in een weer een andere voorstelling zo lang schreeuwen dat mijn keel er pijn van deed. In een werk dat indruk op mij maakte, zat ze in een witte jurk urenlang te midden van een enorme stapel bloederige koeienbotten. Tevergeefs probeert ze die schoon te maken. Ze wordt steeds smeriger, de rottingsgeur is bijna door het beeldscherm te ruiken.

Abramovic' vreemde, aangrijpende, afschrikwekkende en soms ontroerende performances lijken op zogeheten 'tekenhandelingen' van profeten in de bijbel. Deze handelingen moeten Gods boodschap extra kracht bij zetten. We zagen in de lezing hoe Mozes een melaatse hand moet tonen aan het volk en een stok die een slang wordt. Maar denk bijvoorbeeld ook aan Ezechiël. Hij moest 399 dagen vastgebonden op zijn linkerzij liggen. Één dag voor ieder zondig jaar van het land Israël. Vervolgens moest hij 40 dagen op zijn rechterzij liggen: één dag voor ieder zondig jaar van Juda. Bovendien moest Ezechiël daar bij een afgewogen hoeveelheid brood eten en een gerstekoek, die hij voor ieders ogen moest bakken op menselijke uitwerpselen.

Het kon zo een performancekunstwerk zijn van Marina Abramovic.

(...)

Maar wat is het nou eigenlijk aan de extreme, bij tijden afschrikwekkende voorstellingen van Abramovic dat mij aanspreekt? Zeggen ze iets over het leven? Zeggen ze iets over hoe ik wil leven? Ik had een vermoeden van wel, maar wist niet precies wat. Een antwoord lichtte pas op in Abramovic's beroemdste voorstelling uit 2010: 'The artist is present' (de kunstenaar is aanwezig) in het Museum of Modern Art in New York. Nu geen schokkende handelingen meer. Geen pijn. Geen bloed. Alleen Abramovic zelf. Op een stoel. Drie maanden lang, zeven dagen per week, acht uur per dag zit zij op die stoel. Wie wil, mag tegenover haar plaatsnemen. Vervolgens kijken bezoeker en kunstenaar elkaar aan. In stilte. Mensen mogen zelf bepalen hoe lang ze blijven zitten.

Abramovic heeft zich een jaar lang getraind voor de *The artist is present*, haar geest en haar lichaam. Ze bereidde zich erop voor dat ze uren zou zitten zonder iemand tegenover zich, tegenover een lege stoel. "Dit is New York", had de directeur van het museum gezegd. "Niemand heeft tijd." Maar het tegenovergestelde gebeurt: een ongelooflijk aantal mensen gaat naar de tentoonstelling: meer dan 800.000. En 1545 mensen komen uiteindelijk tegenover Abramovic te zitten: mannen, vrouwen, bejaarden, kinderen, excentriekelingen, beroemdheden, zieken, mensen met uiteenlopende culturele achtergronden en nationaliteiten... De hele wereld komt tegenover Marina Abramovic zitten. De meesten laat het niet onberoerd. Dat is duidelijk te zien op foto's en video-opnamen: er wordt vredig gezweven, gelachen, maar er wordt ook heel veel gehuild. "Ik zag zoveel verdriet en pijn, het was onbeschrijflijk", zal Abramovic achteraf vertellen over de ervaring tijdens de performance.

Abramovic is 63 jaar oud als ze *The artist is present* uitvoert. Het is, zo geeft ze in interviews na afloop aan, alsof al haar performances samenkomen in dit werk. Pas nu begrijpt ze de *betekenis* van wat ze altijd al deed, het waartoe en waarom: mensen nabij zijn in hun lijden. Daarbij aanwezig zijn. Zonder oordeel. Gewoon er-zijn. Dát is, zo zegt Abramovic zelf, na een heel leven oefening, de essentie én het allermoeilijkste van performance: niets doen. Ik had het niet eerder gekund dan in 2010, zo verklaart ze.

(...)

Marina Abramovic als de profeet van de duurzame 'aanwezigheid'. Het brengt me weer terug naar mijn jaren als theaterstudent. Ik heb een keer een dag lang naar haar performances gekeken. Ze joegen me angst aan. Ik voelde me ongemakkelijk. Eigenlijk wilde ik niet kijken, omdat met me benauwde, bijna pijn deed. Maar ik herinner me ook iets anders. Door te blijven kijken, door aanwezig te blijven bij wat ik zag, hoorde of voelde, ervoer ik ook iets van 'loutering'. Ik had een klein beetje van mijn eigen angst overwonnen. Het is misschien een beetje als kijken naar een spannende, enge film. Als je hem hebt uitgekeken, kan dat een gevoel van overwinning, bevrijding opleveren.

Abramovic werk – en dan vooral *The artist is present* – raakt me diep. Deze voorstelling roept het verlangen bij me op ook zo aanwezig te kunnen leven. Hoe eenvoudig, maar ook hoe moeilijk is dat! Er is zoveel dat ons verleidt om vooral *niet* aanwezig te zijn in wat zich hier, nu aandient. (...) *The artist is present* gaat voor mij ook over pastoraat; over het aanwezig zijn bij de ander, zonder agenda, zonder oordeel. Het is zeldzaam dat zo'n ruimte spontaan ontstaat. Laatst gebeurde dat per ongeluk in de Studentenkerk in Nijmegen, bij een vluchteling-student die ik pasgeleden ontmoette. Hij was aan het wachten op mede-studenten en een tolk, maar die bleven weg. Vanwege een taalbarrière kon ik bijna geen woord met hem wisselen. Maar ik vond dat ik hem niet alleen kon laten wachten. Uiteindelijk heb ik maar een thee gezet en ben naast hem gaan zitten. We waren een hele tijd stil, maar glimlachten af en toe naar elkaar. Hij toonde me een foto van zijn kinderen op de telefoon, ik toonde ook een foto van de mijne en we waren weer stil. Ik weet niet hoe lang we daar gezeten hebben. Maar op een gegeven moment zei hij 'dank je' en vertrok.

Pastoraat is ruimte creëren voor de ander... voor zijn of haar verhaal. Pastoraat is ruimte creëren voor de Aanwezige, Zij die niet voor niks heet: 'Ik zal er Zijn.'

(...)

Nou. Zo sta ik nu hier. In mij woedt Mozes' onzekerheid. Ik? Zullen ze me geloven? Maar ik word ook aangevuurd door Marina Abramovic. Ze nodigt mij uit dit avontuur maar aan te gaan. Om aanwezig te zijn, om aanwezig te blijven bij wie en wat op mijn pad komt. Abramovic moedigt mij aan, zij moedigt ons aan, om niet te snel te willen zoeken naar betekenis, naar duiding, naar het waarom of waartoe. Ook gaandeweg, al levend, al sprekend, kan zich iets van roeping, van betekenis ontvouwen. Aanwezig zijn. Present zijn. Bij jezelf, bij de ander. Ik dacht: laten we er hier, in deze kerk, heel even aan proeven. Ik nodig u uit uw buurman, uw buurvrouw één minuut aan te kijken. Zonder te spreken. Wees gewoon aanwezig. Het kan wat ongemakkelijk voelen. Probeer, als u wilt, eens open te staan voor wat zich kan ontvouwen. U mag nu beginnen. Zo moge het zijn.

Eva Martens.